

BRENNER, SOPHIA ELISABETH

**Minne, öfwer den förundrans-wärde stora
americanska aloen. Hwilken uppå kongl.
may:tz vår allernådigste konungs och herres
högtbetrodde mans ... Nils Gyldenstolpes
säte-gård, Noor i Upland. Femb mihl**

Stockholm
1709

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> lla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Ex A

Uro. P.
Orten.
(134)

1790 - 1829
Fall

Vera & accurata Delineatio ALOES Americanae maioris mucronato folio conspicuae,
 Primae quae per Sveciam, in Hortis nimirum Palatii Noorensis Illustrissimi et Excellentissimi,
 Comitum Dñi Nicolai Gyldenstolpe Senatoris Regii, Cancellariae Regiae Praesidis et Academiae Carolinae
 Cancellarii, Ad secundum milliare Upsaliae, ad Quintum Stockholmiae Sitis flore visa est,
 et quidem flore, à mense Septembri Anni. 1708. per totam rigidissimam Hyemem continuo.
 Delineavit E. Brenner.

J. Spiegelberg. sc.

Minne /

Sfwer

Den förundrans-wärde Stora
AMERICANSKA

A L O E N.

Swilken

Uppå

Kongl. May:ts wår Allernådigste Konungs och
Herres Högfbetrodde Mans / Råd: och Præsidents uti
det Kongl. Cantzelii Collegio, så och Cantzlerens wid den
Kongl. Carolinske Academien i Lund,

Högwålborne Grefwes

Bref NILS Byldenstolpes

Såte = Gård / N D D R i Upland.

Femb mihl ifrån Stocholm och Twå mihl från Upsala belågen.

Begynte Blomstras i Septembri 1708.

Och framhårdade således den där på följande hela starka
winteren Sfwer.

Och war den Första som i Swerige kommit at bära Blommor.

Författat af

SOPHIA ELISABET BRENNER.

STOCKHOLM/ Hos JOHAN HENR. WERNER Kongl. Boktr.

[1708]

1708

mindre folio

1851

AMERICAN

ALLEN

THE AMERICAN

ALLEN

THE AMERICAN

THE AMERICAN

THE AMERICAN

Sp Sång-Gudinna sök en ton/
Den nyaste på Helicon,
En ton at sågna med besse/
Den första Swänsta Aloe.

Dy fast din Syster hwilken Rom
Har wördat för en Heligdom/
Och den där sedan Maro skref
Alt mer och mera dyrkat blef/
Fast hon den förmån ägnar sig/
Alt siunga mera wärdelig/
Och at hon sådan Majestet
I bundne rader föra wet/
Som wisar/ at hon så är din
Som Rom war/ werldens Härskarinn.
Men huru der om twara må/
Där får en annan swara på;
Dock kan den ädla Aloe
Oß här utinnan bifall ge/
At som hon i den Swenska mull
Sin höghet icke lagt omfull;
Men at hon den där lika lådt
Som annorstädz at skyna strådt/
Så tror jag at de Swenska ord/
Om icke Hiernan är förgiord.
Så at hon ey den wärman har
Den hennes egenkap fördrar
Ei at förmyden fuchtighet/
Den största driften qwåfwer ned/
Så tror jag / at wårt Modersmål
Alt samma stora framsteg tål/
Hwar med man / ganska högt kan gå/
Ja Ewigheten råka på.

På det at då hwar inlånst wet
Wårdera Plantans wårdighet /
Som från så fiärran-lågen strand /
Tog borgar-rätt uti wårt land.
Så fordrar höflighet och plicht /
En allom tydlig wälkoms dikt /
Som underrättar hwar och en
At lydan warit ogemen /
Zillika med den drift och kraft /
Och wårkan som naturen hast
At föra fram en raritet /
Den ingen förr i Norden set.
Då nya werldens Sär fans /
En obestriktig rikdom wans /
Förutan alt hward eliest nyt /
Blef dåden til Europa flyt /
Af foglar / diur och wårters slag
Som dels til prydnat och behag
Och dels til större nyttighet /
Man denne tiden låmpa wet.
Besynnerligen hafwa de /
Som på naturen achtning ge
Et bättre lius omsider fåt
Alt de med mindre hufwud-bråt
På de fördälde wågar gå /
Som Stagiriten stannat på.
Men låt oss lämna dem / och se
Från hwilken ort war Aloe
En deilighet så stor och rar
Sin härkomst / åt och ursprung har
Hon är ifrån Wäst-Indien /
Kan ste ifrån Ry-Spanien /

El från den Peruanſke fant /
 Se detta wet man en ſå grant /
 Det wet man at deſ Moder-jord
 Ar måtta fiärran från wår Nord.
 Hwad hennes Eläkt-längd kommer wid/
 Ar den från werldens ſkapnings tid/
 Och faſt man orſak har til tro
 At hen på nyt beghnt til gro
 Eän / genom alt förmycket wät
 Den förſta werlden undergät /
 Ty öfwerflödig fuchtighet
 Den dödar plantan ſom man ſedt/
 Likwäl må ingen twiſla på
 At ſtraxt ſån jorden börjat ſtå/
 Så ſnart hon trån och plantor bar
 Ju denne medh i raden war.
 En wårt af hwilken Indian
 Har alt hwad han behöfwa kan/
 Som det enhålligt föregifs
 Och af trowårde Män beſkrifs*
 När han ſin åker hågna wil
 Så tar han denna wårt där til
 Hwarſ ſtarke blad / ſom ſtörrar ſtå/
 Med tuſen hwaſa taggar på/
 Men will han bygga tar han där
 Så mycket wårke han begär
 Till biälk och ſparrar / medan han
 I ſtad för trå det bruka kan/
 Och ſedan ſtugan färdig ſtår/
 Hon taak af ſielfwa bladen får;
 Men deſe daga wäl til mer
 Han har af bladen ſitt paper/

Sit lintyg / kläder / stor och trå
De sat som han bär maten på /
Han har af bladen sked och skål
Af taggen / spikar / spiut och nål /
Och flera slika redskap til /
Af saften har han när han wil
Wijn / hånig / säcker / surlig saft
Lif ättikan / och när han haft
De tjocka blad i jorden ned
En tid / blir då en mat bered /
Som bättre smakar än Melon
Och kåns som säcker med Citron.
De södre länder hwilka ha
Sin söfart på America,
De ha / med et så sällsamt nyt /
För hundra år alredan skryt /
Men af den myckna rikedom
Som ofwansföre talas om
Så fingo de en heller mer /
Än bara det som ögat ser.
Fast Solen alsteds lika stor /
Är jorden / alla wärteris mor
På den det måsta kommer an /
En allestädes lika dan /
Hon hindrar eller hielper til
Hwar Solen något aflla wil:
Om Solen gull i öster gör
Och palmer op til skyna för /
El bort i Norden under björn
Är syflesatt med kälck och törn /
Där i har Solen mindre dehl /
Än jordens godhet eller fehl.

Och

Och där af sees / fast så det tro
 At på den tract som wi bebo /
 Churu kulin den beskris
 De ogemenske wårter trifs.
 Sagh går för forthet skul / förbi
 Att man i hwart Orangeri
 Har siårren- komne wårters slag
 Och Sommar-lust om winterdag;
 Men hwad för / ingen sett el' hört
 Hwad alla til förundran fört /
 Hwad hvars förmodan öfwerगत
 Hwad ingen wåntat än så bråt /
 Det är en Aloe på **NOON**
 Som hela wintern stått i flor.
 Naturen wisar öfwer alt
 En krafftig wårkan tusenfalt /
 Hon kommer i det minsta blad
 Ibland / stor deilighet åstad
 Och när hon stundom högt wil gå
 Så syns hon störst uti det små
 Här har hon däremot i stort
 Ett prof af den förmågo giort
 Som hon full wisar då och då /
 Men alltid delat uth åth få.
 En fågring / den til sit förswar
 Et Majestetligt ansend har /
 Där höghet / deilighet och ståt
 Til alla delar följas åt /
 Där intet nedrigt lodar wed;
 Men står i den fullkomlighet /
 Som håg och ögat til sig drar
 Och håller i förundran qwar /

Fast

Fäst saker fins af medel-mått
Som åga tusen-handa gådt/
Lifwål / hwar något stort sig ter
Det skattas alltid mycket mer
Fullkomligheten komma när
Det högsta godas afbild är.
De stilla lufska båkar små/
Dem skådar man med fågnad på;
Men de / som öster hafwet set
Beundra des omåtlighet.
En annorlunda går det där
Hwar Aloen tilstådes är.
De skönsta blommor alla slåt
Hur präktigt Flora dem har flådt/
Hwad Balsam-luft de sprida fring/
Så ansas det dock föga ting/
Ty hwar och en har ögat fäst
På Aloen och tycker måst
Om hennes ogemena prått
Och hwad där mer kan taas i aft/
Man tröttnar tidt / at se så högt
Ända är synen oförnögd.
Så många hundra som i åhr/
Ha' warit där som wårten står/
De kunna witna om jag här
På något såt i wårten står/
Ney / ney / här är en rikedom
Som ingen tillsak trånger om/
Och at jag den beskristwer råt
Så börjar jag på samma såt/
Som alt hwad wårer börjas wil
Emåt / efter Hand / och nedan til/
Om

Om roten den jag intet set /
 Jag ingen ting berättat wet /
 Och måste så begynna först /
 Wed bladen straxt / där de / som störst
 En tåmlig längd och bred ha fat
 En längden gibr tre alnars måt /
 Hwartera är två qvarter bred ;
 Men uti tiodelen har det et.
 Af desse bladen skäddar man
 Wål Sexti / nåst och på hwar an /
 De samma finnas hwar och et /
 Med hwaras taggar wål försat /
 Ur desse bladen stiga sån
 Siu stielkar fram där eljest en
 Alena står / och sållan sker
 At någon Aloe har fler ;
 Men Sex af desse sträcka sig /
 At högden mer än måttelig
 Och syns / at den en stigit trögt
 Som hunnit Elwa alnar högt.
 Hwar stielke full med klasar står /
 Hwar klasa ter en blomster = Wäre /
 Hwar Blommas fågring färg och art /
 En blandning har af tåkt och rart /
 Citron-gul färg i främmad skid
 Och i hwar kalk en honungs drick /
 Hwad deras antal kommer wed /
 Bli der en tåmlig myckenhet /
 En Tjuga = Tusen äre de
 Och Otta = Hundra Sexti Tre ;
 Doch at man det där jämte wet /
 At sådan hymnig fruchtsamhet /

Då

Då först på en gång bryter ut /
Sån hon ståt hundra år / i knut.
Wil man ännu öf förebrå?
At Swenska wintern är för grå /
Al fina plantors fiende /
Af dem ibland den Zionde /
Med möda hos öf kommer fram /
Ney / den bestylning är för lahm.
Wi ha i manna minne knapt /
Så stark och stadig winter haft /
Hwar wid en plantan wärre för /
Än at hon Sommar hölt på Noor.
Wår tid syns liksom där til giort /
At aflä allehanda stort /
Allt hwad man från wårt Norden hör /
I werlden stora ögon gör.
Sån CARL den Tolfte Kronan tog /
Har Ryktet fät beställa nog /
Men aldrig hint förtälja allt /
Fast hon med hundra tungor talt /
Den dyra förmåns rättighet /
Som GUD och lycka honom get /
Gör Hans Person och Hans Beställ
För alla Krönte til modell.
Och lif som Aloen i allt /
I höghet / tilwårt och gestalt /
De mindre plantor öfwergrå /
Och allas ögon på sig får /
Så öfwergrå hans dygders rop /
De andra Kungars all i hop.
Det tycks en wåra utan skål /
At Aloen sig ståt så wäl /

Up

Uppå Gref GYLDENSTOLPES gård/
En Herres som haft trogen wård/
Om en så oförliflig Kung /
Den tiden han war spåd och ung.
En Herre hwilkens tro och flit /
Alt oförändrat syftat dit /
At landet måtte styras wäl/
Och få en Konung stor och sål.
Sag sluter här; Men om ännu
Hos Aloen de stjälfar sin
Wil lika som i förbehåld
Med talet något ha fördolt /
Och om et Rikes råtta flor /
Sin **ALDER** har / som mången tror.
Så gifwe Gud / at Sverige står /
I flor ännu siuhundra Åhr
Lif Aloen, och at ändå
Man GYLDENSTOLPAR hafwa må/
Som wårde til sin Konungz nåd /
Begwåme fins at wara Nåd.

www.books2ebooks.eu